

JACOB, MIJN ORANG-OETAN.

(DIER, OF MEER?)

DOOR

H. A. A. NICLOU.

In de *Revue Britannique* van Augustus 1879 worden, onder het hoofd "Chronique et Bulletin Bibliographique", eenige regels gewijd aan den toen in den acclimatatie-tuin te Parijs zich bevindenden orang-oetan. Onder meer, zegt de schrijver:

"Par exemple la vue de l'orang-oetan sera une déception véritable pour ceux qui espéraient reconnaître en lui un de leurs ancêtres; la distance qui sépare ces grands singes de l'homme est profonde et infranchissable; on a sous les yeux une brute dans toute l'acception du terme, sorte de pieuvre gigantesque, destinée à se mouvoir dans les branchages de forêts épaisses, et dont toute la démarche à terre est aussi pénible que celle d'un poisson échoué sur le sable".

Geheel anders luidt het oordeel van SCHOPENHAUER daar, waar hij een orang-oetan, in een der duitse diergaarden, beschrijft als een wezen, staande op de grens der menschheid.

Wie heeft gelijk? De schrijver der kronijk in de *Revue Britannique*, of de pessimistische wijsgeer? Als bijdrage tot beantwoording dier vraag kan het volgende verhaal, van 't geen in den loop van twee jaren door mij werd opgemerkt omtrent de verstandelijke vermogens van twee orang-oetans, wellicht zijn nut hebben.

In de maand Augustus 1878 ontving ik van Borneo's Westkust twee orang-oetans; in de maand September daaraanvolgende een derden. De

beide eersten waren mannetjes, de laatste was een wijfje. Te oordeelen naar hunne gestalte — ook in verband met die van eene volwassene vrouwelijke orang-oetan en haren zuigeling, welke in 1877, alvorens naar de diergaarde te Rotterdam te worden gezonden, eenige dagen ten mijne bowaard werd — kwam ik tot het besluit, dat de leeftijd van het oudste mannetje ¹ ongeveer vijf jaren, die van het tweede omstreeks drie jaren, die van het wijfje hoogstens een jaar moest bedragen. Het tweede mannetje stierf weinige dagen na aankomst; de beide anderen bleven in mijn bezit. Daarvan kreeg de oudste den naam van JACOB, de jongste ('t wijfje) dien van SI-BIBIT ².

Aangaande de laatste kan ik betrekkelijk kort zijn. Zij was te jong om veel stof tot opmerking te geven. Toch kon de groote overeenkomst tusschen hetgeen zij deed, en de handelingen van een jong kind niet worden over het hoofd gezien. Juist daardoor werd zij zeer spoedig de lieveling mijner bedienden. Onder dezen bevond zich eene oude vrouw aan wie zij zich bijzonder hechtte. Onbeantwoord bleef die genegenheid niet; immers wierp die vrouw zich op als hare pleegmoeder. Wie haar ook droeg, pas zag SI-BIBIT hare verzorgster — al was de afstand ook aanmerkelijk — of zij maakte zich los, en spoedde zich kruipende en strompelende, zoo snel zij maar kon, naar die voedster. In haar nabijheid gekomen, was het opklimmen tegen hare kleederen, het slaan der lange armen om haren hals, en het vastklemmen aan hare borst het werk van een oogenblik. Niet altijd echter kon zij daar blijven. Had die vrouw bezigheden, dan moest SI-BIBIT losgemaakt worden. Maar dan ook, welk een wanhoop! Wentelen op den harden grond; het slaan van het hoofd op de steenen, zoo dat ik telkens vreesde voor verwonding, het aanwenden van pogingen tot het uittrekken der haren. Volkomen een verwend kind, dat dwingt om zijn zin te krijgen!

Gewoonlijk wist zij op die wijze het medelijden van eene andere bediende op te wekken. Dikwijls was dit eene naaister. Eenige zachte woorden, het toelaten eener omhelzing van eenige minuten, en het leed was voorbij. Was het zoover, dan werd SI-BIBIT voorzichtig losgemaakt en op den grond gezet, en kreeg zij een of ander om zich

¹ Achttien maanden later vertoonden zich bij dit exemplaar verschijnselen van ontkennende geslachtsdrift.

² SI-BIBIT, (plantje, zaadje).

bezig te houden. Veeltijds een naaimandje: dit werd door haar gelegd, de inhoud in 't rond gespreid, vervolgens weder verzameld, en al was het ook verward, weder opgeborgen, om weldra het zelfde spel te herhalen. Uren lang kon zij zich op die wijze vermaken; soms zelfs merkte ik, dat zij, ter sluiks in eene kamer geslopen, daar, wanneer zij eene doos met schrijfgereedschappen of iets dergelijks had weten machtig te worden, op dezelfde wijze den tijd verdreef. Aanvankelijk kostte het vrij wat moeite SI-BIBIT te bewegen om 's avonds te gaan slapen; steeds volgde een tooneel van wanhoop, zoo als straks beschreven, wanneer zij van den hals harer voedster moest worden losgemaakt. Later kwam daar verbetering in: ze werd toen 's nachts niet meer opgesloten, maar sliep op eenige matten voor de deur mijner kamer. Was het uur van rusten gekomen, dan nam ze zelve de spreij, waarmede zij zich dekte, van een in de nabijheid staanden stoel, wikkelde zich daarin, en legde zich neder. Niet echter om dadelijk te gaan slapen. Eerst kwam ze eenige malen naar mij zien; vond zij mij wakende, dan moest ik opstaan en haar terugbrengen, om haar eenige oogenblikken later weer te zien binnensluipen.

Niet voor ik werkelijk sliep, of mij slapende hield, ging ze voor goed rusten. Ongelukkig echter wanneer ze 's nachts wakker werd, en het nachtlicht uit was; ze werd dan bang, kwam binnen, klom op tegen het behangsel van het ledekant, en bleef zich vastklemmen tot or licht kwam.

's Morgens was zij een der eersten, die wakker werd. Nauwelijks was dan de huisdeur geopend, of zij sloop naar buiten om — bij de deur van het achtererf — te wachten op den melkjongen, die ook haar deel bracht.

Op een zekeren nacht hoorde ik gereutel, gesteun: SI-BIBIT lag in doodstrijd. Twee uren later stierf zij, waarschijnlijk ten gevolge van een hevigen aanval van kroep.

JACOB leefde langer; ruim twee jaren. De eerste dagen nadat hij in mijn bezit kwam, bleef hij opgesloten. Toen hij, eens bij toeval losgekomen, geen kwaad deed, kreeg hij meer vrijheid. Hij mocht zich sedert, eenige uren van den dag, om en in mijne woning bewegen.

Van weggloopen was geen sprake. Nooit beproefde hij, zich ver te verwijderen. Hoogstens een paar malen is 't gebeurd, dat hij overklom op 't erf van mijn buurman. Groot echter was zijn verlangen om niet opgesloten te zijn. Zijne kooi was voorzien van ijzerhouten tralies, en

werd gesloten door eene eveneens getraliede schuif, die naar boven open ging. De sluiting geschiedde aanvankelijk met een ijzeren ketting. Zeer spoedig bleek dit onvoldoende. Hoe kunstig de knopen ook gelegd werden, JACOB wist ze los te maken. Een ijzeren slot baatte niet veel meer; 't werd bijna even spoedig gebroken als 't was aangebracht. Eene andere wijze van sluiting moest daarom worden angewend. Een gat, gaande door de beide bovenste richels der kooi, en die der schuif, was spoedig geboord. Eene daarin geslagen pin zou natuurlijk belieten, dat de schuif werd naar boven gebracht. Dit was juist, maar de pin werd bijna even spoedig uitgetrokken als ingeslagen. Ten einde dit te voorkomen werden de uitstekende einden der pin afgezaagd, waardoor uittrekken ondoenlijk werd. Hamer en drijver waren noodig om haar uit te stooten. Dit hielp, maar onder voorwaarde dat het dikke einde der pin naar voren zat. Werd dit verzuimd, en wist JACOB een penvormig stukje hout of bamboe en een steen machtig te worden, dan werden die voorwerpen gebruikt als hamer en drijver, en hij kwam even goed los als te voren. Enkele malen slaagde hij er zelfs in de pin van den achterkant, dus geheel op den tast, uit te drijven. Bleef zijn pogen echter vruchteloos, en kwam een bamboe of stok, stevig genoeg om als hefboom te worden gebruikt, onder zijn bereik, dan wist hij zich toch te redden. De sterke ijzerhouten tralies werden gebroken, en weer was hij op vrije voeten. Gelukte ook dat niet, dan werd de hulp van anderen ingeroepen. Ieder die dan in de nabijheid der kooi kwam, kon vrij zeker zijn, dat hem een pinvormig stukje hout, soms maar een strootje, zoo mede een stuk steen zou worden aangeboden, dat zijne hand met die voorwerpen, tot aan de sluiting zou worden naar boven gebracht, en dat hem vervolgens zou worden gewezen hoe de pin diende te worden uitgedreven. Op die wijze duidde hij aan, dat hij wenschte te worden in vrijheid gesteld.

JACOB was zeer afkeerig van spiritualiën. Daarentegen dronk hij gaarne een glas vermouth, en was hij een groot liefhebber van rooden wijn. Verder dan het derde glas zou hij echter nooit gaan: beter dan menig mensch kende hij zijn maat. Was hij los, en zag hij dat wijn gedronken werd, dan zocht hij een glas, of, zoo dit niet gevonden werd, een kopje of een bekertje, en kwam dit aanbieden om gevuld te worden. Na te zijn geledigd, werd glas of kopje nooit weggegoorpen, maar of voor de tweede maal aangeboden, of voorzichtig neergezet, meestentijds op de tafel, enkele malen op den grond. Was

het laatste glas slechts half leeg gedronken, dan werd het met hetgeen was overgebleven stellig terug gegeven, blijkbaar uit bezorgdheid dat iets zou verloren gaan. Bij het gebruiken van spijs had ongeveer hetzelfde plaats. Nu en dan zat hij, wanneer ik ontbeet of middagmaalde, naast mijn stoel. 't Liefst had hij dan dat de rijst of 't vleesch, voor hem bestemd, met een lepel op de zeer beweegbare en daartoe vooruitgestokene onderlip werd gelegd. Verzadigd, werd hetgeen hij te veel had niet weggeworpen, maar beproefd of om het op 't dessertbordje te leggen, of om 't terug te geven. Zeer eetlust opwekkend was dit niet; maar dat in de handeling de kiem van spaarzaamheid lag opgesloten, viel niet te ontkennen. Duidelijk trachtte hij het nutteloos verloren gaan van goed voedsel te voorkomen. Kreeg hij te eten wanneer hij opgesloten was, in een leeg vleeschblik, en was zijn eetlust kleiner dan zijne portie, dan wachtte hij tot een mijner honden voorbij kwam, om dezen het overschot te geven. Overigens was hij zeer keurig op 't geen hij gebruikte; wat hem niet beviel, werd zorgvuldig verwijderd. Vooral lombok (spaansche peper) werd uitgezocht en ter zijde gelegd. Op thee of koffie was hij zeer gesteld, wel te verstaan op thee of koffie met suiker. Was hij in mijne achtergalerij, en kreeg hij een der beide dranken te heet om onmiddellijk te worden gebruikt, dan nam hij een tweede kopje, soms ook een schoteltje of bekertje dat in de nabijheid stond, en goot het vocht zoo lang over en weer, tot het genoegzaam afgekoeld was, om eerst met een lepeltje, later uit het kopje te kunnen gedronken worden.

Een kind zou niet anders gehandeld hebben. Trouwens ook volwassenen heb ik meermalen op die wijze zien te werk gaan.

Hoe, anders dan op grond van redeneering, was hij tot 't besluit gekomen dat het overgieten van 't vocht de afkoeling moest verhaasten? En hoe wist hij, dat het vocht in het benedenste gedeelte van het kopje het zoetste was? Nooit was er sprake van eenige dressuur, in welk opzicht ook. Toch was ook het laatste hem bekend. Immers, wanneer hij geen grooten dorst had en de thee naar zijn zin niet zoet genoeg was, werd het bovenste weggegoten, en alleen het onderste gedronken.

At JACOB, terwijl hij opgesloten was, dan werd het etensblik, door de tralies, met de eene hand vastgehouden, terwijl met de andere hand, mede tusschen de tralies door, werd gegeten.

Niet alleen echter tot dat doel wist hij het etensblik te gebruiken, het werd ook nog op eene andere wijze aangewend. In navol-

ging van mijne bedienden rookte JACOB strootjes (sigaretten van gerold nipblad en tabak). Daarvan werden hem 's morgens een paar gebracht, die hij behoorlijk aanstak, om vervolgens zoo te dampen, dat hem de rook uit de neusgaten kwam. Was dit afgeloopen, dan begon hij met het reinigen zijner tanden, waartoe hij gebruik maakte, 't zij van eene nog niet uitgerookte sigarette, 't zij van 't afgebroken stukje eener lidi¹. Zoodoende werd het langzamerhand 8 uur in den morgen. Had hij tegen dien tijd nog geen eten, en was het blik in zijne nabijheid, dan maakte hij daarvan gebruik om de aandacht te trekken. Door 't over de steenen te schuiven werd een geweldig geraas gemaakt, hetgeen aanhield totdat het eten gebracht was. Zoo deed hij ook tegen den tijd van het middageten. Bevond het blik zich echter niet onder zijn bereik, dan werd een ander middel aangewend. Niet de stem, want deze bepaalt zich bij den orang-oetan tot een zacht gekreun, wanneer hij bevreesd is of pijn lijdt. Door zijne op elkander gedrukte lippen drong een geblaas zoo luidruchtig, dat het niet alleen door mijne geheele woning, maar ook daar buiten hoorbaar was. Op dezelfde wijze gaf hij te kennen dat het uur, waarop hij gewoonlijk losgelaten werd, aangebroken was.

In zijne gezonde dagen ontbrak het JACOB volstrekt niet aan eetlust. Was hij los en had hij honger, dan zocht hij zijn etensblik of haalde hij een schotel of bord. Wat gevonden was werd mij of een mijner bedienden aangeboden, en de vraag om eten was zoo duidelijk mogelijk gedaan. Er bleef echter nog altijd een bezwaar: de etenskast was gesloten. Nauwelijks had hij dit bemerkt, of hij klom op eene tafel, boven welke, aan eene gaslamp gemeenlijk, een bos sleutels hing, of hij ging in mijne slaapkamer en haalde ze daar van onder mijn hoofdkussen. De sleutels werden vervolgens, 't zij bij mij, 't zij bij een bediende gebracht, de persoon, wien het aanging, bij de hand genomen, en naar de kast geleid, de juiste sleutel uitgezocht en in het sleutelgat gestoken, het omdraaien beproefd, iets dat — hoe behendig dit ook ging met krukken van deuren — nooit gelukte; daarop de

¹ Lidi, bladnerf van den kokospalm; samengebonden vormen ze zeer goede bezems. Als geïmproviseerde tandenstokers worden afgebroken gedeelten dikwijls aangewend. Ze zijn zeer stevig en hard.

Behalve dat hij zijne tanden reinigde, nam JACOB nu en dan uit eigen beweging een bad. Gemeenlijk om de vier of vijf dagen. Een groote emmer diende tot badkuip.

hand van hem, die naar de kast werd geleid, aan den sleutel gebracht, en vervolgens met begeerigen blik gewacht op de dingen die komen zouden. Daar JACOB voor de deur was blijven zitten, kon de kast echter, zelfs na het omdraaien der sleutels, gemeenlijk nog niet geopend worden. Eene enkele opmerking was dan voldoende. Nauwelijks waren de woorden "Laloe JACOB! Kapan loe ada di sitoe, soesa boeat boeka itoe pintoe lamari" ¹ geuit, of hij schoof op zijde, zoo dat de deur kon worden teruggetrokken.

Gedurende de laatste maanden voor zijn dood zat hij gedurende de namiddaguren meestentijds in mijne voorgalerij, of te midden van eenige inlanders, aan den kant van den weg langs mijne woning. Vond dit laatste plaats, dan had hij meestentijds zijn etensblik medegenomen of haalde dit. Waartoe? 't Werd den lieden, die voorbijkwamen om vruchten of gebak (kwee kwee) te verkoopen, vragender wijze voorgehouden. Gemeenlijk niet te vergeefs. Eene pisang, eene djamboe, een stukje gebak, of iets dergelijks, werd in het blik gelegd, en JACOB ging weder naar zijne plaats. Sloeg men geen acht op zijn verzoek, en werkte het gezicht van eene prachtige doerian of manga al te verleidelijk, dan werd wel eens eene poging gewaagd tot annexatie. Slaagde deze, dan bleef mij niets anders over, dan te betalen. — Welke verstandelijke vermogens JACOB ook bezat, het juiste begrip van mijn en dijn bleef zeer onontwikkeld.

Tegen het uur van slapen werd hij doorgaans door een mijner bedienden opgenomen en bij mij gebracht. Hij strekte dan zijn arm, en bood mij zijne hand aan, niet anders dan een slaperig kind zou gedaan hebben. Alvorens te worden opgesloten, werd hij naar de achtergalerij gebracht. Hij kreeg daar zijn avondeten, thee, waarin een stuk brood. Ieder die dan zag, hoe hij het daarmede gevulde blik met de eene hand in evenwicht hield, om met de andere hand zijn geleider vasthoudende naar zijne kooi te gaan en, daar aangekomen, voordat hij ging slapen, uit eigen beweging zijne sprei of deken te halen, moet tot de overtuiging komen, dat men hier te doen had niet met het in den volsten zin des woords redeloos schepsel, waarvan de schrijver in de *Revue Britannique* gewaagt, maar met een wezen, wat betreft verstandelijke vermogens, naderende tot den oorspronkelijken mensch.

JACOB dronk gaarne klapperwater. Hoe oud de noten waren, en

¹ Uit den weg JACOB, wanneer gij er vóór zit, kan de deur niet open.

hoe hard en uitgedroogd de vezelachtige bast ook was, hij wist deze door het gebruiken van handen en tanden speedig te ontbolsteren.

Moest klapperolie gemaakt worden, dan viel hem gewoonlijk de taak der ontbolstering ten deel. Als belooning kreeg hij het in de noot aanwezige vocht, dat anders zou zijn weggeworpen. Voorloopig beschikte hij daartoe over de vrucht. Hoe echter de steenharde schaal te openen? Hij wist raad. Eerst werd een puntig stukje hout, een oude spijker. een stukje eener lidi of iets dergelijks gezocht en vervolgens de eenige zachte plek, die waar zich het kiemdeksel bevindt, opgespoord. Was dit geschied, dan werd de schaal ter dier plaatse opengestoken of geboord en naar genoegen gedronken.

Eenige weken geleden stond ik voor het venster mijner slaapkamer; JACOB zat buiten, en had pas een klapper gekregen en ontbolsterd. Hij vond echter geen voorwerp geschikt om de vrucht open te steken, Dien tengevolge nam hij zijne toevlucht tot een mijner bedienden, en verzocht dezen, door het aanbieden der vrucht, om hulp. Wat gebeurde? Pas had de jongen gezegd: "Bagimana JACOB? tieda ada golloknja, ambillah gollok,"¹ of JACOB liep naar de wagenkamer, ging deze binnen en kwam terug met het verlangde werktuig, dat tegelijk met den klapper aan mijn bediende werd gegeven, waarna het openkappen der vrucht bedaard werd afgewacht.

Voor mijne woning staat aan iedere zijde der straat eene rij ketap-panboomen (*Terminalia Catappa*). De pitten der vrucht worden als hazelnoten en amandelen gegeten en zijn zeer smakelijk. JACOB vond ze even lekker als de kinderen uit mijn buurt. De vrucht heeft echter een zeer harde schaal en is bovendien omkleed met een dikke groene bast, ongeveer gelijk de okkernoot. Tot ontbolstering en kraken maken de kinderen meestentijds gebruik van een paar steenen. Ook JACOB beproefde dit, maar zijne binnenwaarts gekromde vingers veroorloofden hem niet voldoende kracht aan te wenden, en daardoor bleef zijn pogen, al gebruikte hij ook een platten steen als aanbeeld, en al hamerde hij er met een anderen steen duchtig op los, steeds vruchteloos. Ten laatste gaf hij de zaak dan op, niet echter, dan om de hulp van een zijner kameraadjes in te roepen. De vrucht werd op een steen geplaatst, aan het jongentje een andere steen in de hand gegeven en het kind zoo door die handeling als door een smeekenden blik verzocht om te willen helpen.

¹ Dat gaat niet JACOB, ik heb geen kapmes, haal een kapmes.

JACOB was een groot liefhebber van stoeien. Had hij iemand daartoe weten over te halen, dan wist hij van geen ophouden. Met handen en tanden trachtte hij zich te weren. Steeds echter droeg hij zorg zijne tegenpartij te ontzien. Nooit heeft hij iemand gekwetst of pijnlijk gebeten.

Eéns — JACOB bevond zich in eene bedienden-kamer — kwam mijn huisjongen binnen met een levende paling. Blijkbaar kreeg JACOB den indruk dat hij met een slang te doen had. In zijn angst vluchtte hij eerst op een tafel, later op eene balé-balé¹. Geen uitweg meer ziende, greep hij een rijststamper, en trachtte zich daarmede te verdedigen. Iets dergelijks merkte ik later op, toen de jongen hem bedreigde met een nog niet uitgedoofd stuk brandhout. Onmiddellijk greep ook hij een stuk hout, en er volgde eene geregelde schermpartij.

Vreemd, hij die in andere gevallen, wilde hij zich verweren, altijd van zijne handen en tanden gebruik maakte, zocht, toen er sprake kon zijn van vergift en toen er vuur in 't spel was, naar een wapen! Dat hij beseftte dat eene lichamelijke aanraking met een dier, welks beet een onmiddellijken dood kon ten gevolge hebben, of met vuur, dat zulke pijnlijke wonden veroorzaakt, moest vermeden worden, bleek overtuigend.

Twee langarm-apen, een wou-wou van Java (*Hylobatis leuciscus*) en een siamang van Borneo (*Hylobatis concolor*) deelden JACOB's gevangenschap. Lang was de eerste, een wijfje, zijne hevige vijandin. Was hij soms op een dak of in een boom geklommen, en kwam hij niet spoedig genoeg beneden, dan werd haar de taak opgedragen om hem daartoe te noodzaken. Daar hij zeer bevreesd voor haar was, en zij hem niet alleen in vlugheid ver overtrof, maar ook niet aarzelde hare tanden te gebruiken, gelukte dit middel altijd.

In de laatste maanden werd de verhouding wat beter, zoo zelfs dat hij het waagde met haar te spelen. Onuitputtelijk was dan zijn geduld; dikwijls werd hij zoo gebeten, dat het bloed uit de wonde kwam, maar nooit poogde hij met gelijke munt te betalen.

Gedurende een deel van den dag wordt de wou-wou gemeenlijk met een lang koord vastgebonden aan een boom, niet ver van den grooten weg. Het fraaie, vlugge en slanke dior lokt dan vele bekijkers. Zijn dit volwassen lieden, dan is hij zeer goedaardig. Minder echter tegenover kinderen, en vooral niet tegenover kleine meisjes,² waarom do

¹ Bamboe-rustbank.

² Als gevolg van aanhoudend plagen.

bedienden moeten oplotten dat deze niet te nabij komen. Op zekeren dag bevond ik mij binnenshuis, en JACOB was bij mij. Plotseling hoorde ik buiten het gillen en schreien van een kind dat te dicht bij was gekomen, door de wou-wou werd vastgehouden, en dat deze poogde te bijten. Terwijl ik nog uit het venster zag, was JACOB reeds buiten. Buitelende en rollende snelde hij toe, en voor ik of een mijner bedienden hulp kon verleen, had hij het kind gegrepen en met kracht uit de handen der wou-wou teruggetrokken. Toen ik in de nabijheid kwam, zat hij naast het kleine meisje en bekeek haar met zooveel belangstelling, dat het niet te betwijfelen viel, of hij was bezig te onderzoeken of zijne beschermeling ook verwond was. Ook wanneer mijne honden vochten kwam JACOB, die zich anders nooit met hen bemoeide dan om hun het overschot van zijn maal te geven, onmiddellijk tusschen beiden en trachtte hen te scheiden. Eens, op den grooten weg, werd een hunner aangevallen door een grooten vreemden hond. JACOB zat met eenige kinderen in de nabijheid. Onmiddellijk snelde hij zijn huisgenoot te hulp. De vreemde vechtersbaas werd bij den staart gegrepen, en daaraan zoo hard mogelijk getrokken. Zeker verschrikt door het vreemde gezicht, liep de aanvaller onmiddellijk weg.

Buitelende en rollende snelde hij naar de wou-wou, zeide ik straks. Die woorden eischen eene verklaring. Zoo als men weet beweegt de orang-oetan zich op den grond zeer moeilijk. Hij steunt zich bij het loopen met de naar binnen gekromde vingers der handen, terwijl de voeten (achterhanden) insgelijks met gekromde vingers, slechts met den buitenkant der zolen, den grond raken. Terecht zegt dan ook de schrijver in de *Revue Britannique* dat hij, te oordeelen naar zijn gang op den beganen grond, bestemd is om zich in de takken van het geboomte van dichte wouden te bewegen, al legt dit (*en parenthèse* zij het gezegd) mijns inziens nog geen groot gewicht in de schaal, wanneer het er op aankomt den grooten afstand aan te toonen, die bestaat tusschen dit dier en den mensch. Immers — wat betreft het laatste — vond het tegenovergestelde plaats, en, bewoog de mensch met zijne intelligentie zich met gemak in het geboomte en de orang-oetan met evenveel gemak op den grond, dan zou even goed kunnen beweerd worden, dat de laatste op grooten afstand van den eersten staat, op grond zijner klaarblijkelijke bestemming om op den grond te leven. Hoe dit ook zij, slechts over zeer korte afstanden, b. v. van de eene tafel naar de andere, zag ik JACOB rechttop loopen. Wenschte hij snel vooruit te komen, dan nam hij een

ander middel te baat. In de richting van het te bereiken voorwerp maakte hij dan een aantal buitelingen, zóó vlug, dat hij meer van een voortgeworpen bal had, dan van een levend wezen, en de beste acrobaat het hem niet zou verbeterd hebben. Soms ook — wanneer de haast niet al te groot was — wisselde hij die beweging af met het rollen om zijne lengte-as, steeds in de richting van het te naderen voorwerp. — Waar had hij een en ander geleerd?

Vier en twintig jaar geleden, had ik op het eiland *Bornéo* een orang-oetan, die, hoewel niet zoo groot als JACOB, toch waarschijnlijk reeds drie of vier jaren oud was. Noch hem, noch een der andere exemplaren, die ik later bezat of zag, heb ik ooit zien pogen om op de zoo even aangegeven wijze hunne onbeholpenheid op den beganen grond te gemoet te komen.

JACOB was onniphaag. Hoewel zijn lievelingskost in vruchten en vooral in komkommers bestond, at hij, na zich door ruiken overtuigd te hebben, dat de spijzen niet bedorven waren, al wat de tafel opleverde en daaronder ook vleesch, hoewel hij daarvan in den laatsten tijd een minder groot liefhebber was dan vroeger. Wellicht was zijne voeding te krachtig en gaf dit aanleiding tot de ziekte, waaraan hij stierf.

Sedert ruim een jaar kreeg hij nu en dan aanvallen van hevigen speekselvloed, gedurende welke hij zoo goed als alle voedsel weigerde. Langzamerhand werden de tusschenpoozen korter, en hielden de ziekteverschijnselen langer aan. In April duurden zij ruim 14 dagen, terwijl gedurende acht dagen volstrekt geen voedsel genuttigd werd; — 't slijmvlies van den mond was hier en daar ontveld, 't tandvleesch bloedde en was bleekwit. Hij genas echter. Mondspoelingen van myrrhetinctuur in water, met een spuitje binnen gebracht, schenen daartoe te hebben medegewerkt. Sedert bleef hij volkomen gezond, tot in de laatste dagen van September j.l. Toen vertoonden zich de ziekteverschijnselen van vroeger op nieuw. De speekselvloed hield zonder ophouden aan; op den mond stond voortdurend een wit schuim, dat, hoe dikwijls ook weggeveegd, telkens terug kwam. In den aanvang werden nog eenige vruchten gekauwd en uitgezogen, maar spoedig hield ook dit op. De mond verspreidde een verpestenden stank, en 't was pijnlijk om te zien, hoe 't arme schepsel de lekkerste beetjes, welke hem werden aangeboden, in de hand nam, bekeek en dan terug gaf, of wel afwees, door de hand van den gever zachtjes terug te stooten. Ongeveer veer-

tien dagen voor zijn dood sliep hij niet meer in zijne kooi, maar verhuisde hij naar de kamer van zijn oppasser, een tuinjongen, aan wien hij zeer gehecht was ¹. Op eene balé-balé, naast dien man en diens zoontje, een jongetje van zes jaren, zijn speelkameraadje, koos hij van af dat tijdstip zijn slaappleats en bleef deze behouden, tot hij te zwak werd om haar van den stoel, waarop hij gedurende den dag werd geplaatst, te bereiken. Vroeger en zelfs nog in den eersten tijd zijner ziekte konde hij geen grooter genot dan zich eerst te laten kammen, en vervolgens zachtjes het hoofd, den rug en de ledematen te laten borstelen. Wilde een mijner bedienden zich daarmede bezighouden, dan wist hij van geen ophouden. Telkens wees hij nieuwe plekken waar hij verlangde dat de bewerking werd voortgezet. Uit eigen beweging haalde hij borstel en kam, bracht dezen bij een mijner bedienden, en strekte zich daarna uit, daardoor, en door wijzen, te kennen gevende wat zou gedaan worden. In de laatste dagen van zijn leven toonde hij echter ook daartoe geen lust meer. Hij lag of zat toen stil in een luiaardstoel, het lichaam en hoofd bij wijze van mantel bedekt met een moltondeken, alleen het gelaat vrij latende. Verschillende geneesmiddelen (mondspoelingen van myrrhe-tinctuur in water, van chloorzure potasch, van borax, van aluin en van aftreksels van den bast van mangestous, en van de schors van kajoe angkana; inwendig chinine en Quina La Roche ferrigineux) werden aangewend. Alles vruchteloos.

In den aanvang der ziekte moesten de mondspoelingen bij wijze van injectie, en onder een hevig verzet, worden binnengebracht. Gedurende de tien laatste dagen was dit onnoodig. Het arme schepsel bracht toen zelf het geneesmiddel binnen, sloot de lippen, spoelde den mond, niet anders dan een mensch zou gedaan hebben, en spoog het vocht daarna weder uit.

Weinige dagen voor zijn sterven kreeg ik den raad onderhuidsche injecties van morphine, nog beter van atropine, ter hoogte der speekselklieren toe te passen. Dit hielp. Reeds de injectie van morphine stuitte den speekselvloed gedurende verscheidene uren; die van atropine, tweemaal met een tuschenpoos van 12 uren gedaan, deed dien geheel

¹ In den aanvang zijner laatste ziekte zat hij op een morgen met zijn oppasser in de voorgalerij. Hij vond een half uitgerookte sigaar, klopte er de asch af en bracht ze den man, met de kennelijke bedoeling dat ze door dezen zou gerookt worden. Geschiedde dit uit erkentelijkheid?"

ophouden, en stelde den patient in staat weer eenig vloeibaar voedsel te gebruiken. Door het vooruitsteken zijner onderlip, gaf hij reeds kort na de eerste inspuiting gelegenheid het vocht (dunne pap van melk en rijstmeel) door middel van een zuignap in den mond te brengen, terwijl het hem den volgenden dag reeds met een lepeltje kon worden toegediend. 't Was echter te laat, de krachten waren te veel uitgeput, en de afgematte blik, waarmede hij mij, wanneer ik bij hem kwam, onder het toesteken zijner hand aanzag, gaf mij de overtuiging, dat hij niet zou herstellen.

Twee dagen voor zijn dood te huis komende, vond ik mijne bedienden om het zieke schepsel vereenigd. Jacob was plotseling erger geworden. Een bediende was bezig met zijn hoofd in te wrijven met een mengsel van timoreesche uien en azijn; een ander had doekjes met een pap van meel en uien om de polsen gelegd; zooals hij mij zeide, in navolging van 't geen hij wel eens bij gevaarlijke zieken gezien had, een derde wreef den buik met arak en pidjitte de voeten. De meesten schreiden ¹.

De dood trad echter nog niet in. Den daarop volgenden avond kwam een hevige aanval van koorts; mijne bedienden namen hunne toevlucht tot het branden van doepa (wierook) en offeren. 's Nachts stierf het schepsel, dat mij gedurende ruim twee jaren stof had gegeven tot het maken van leerzame opmerkingen. Is 't wonder, dat ik eene photographie van 't lijk liet vervaardigen, en dit vervolgens afstond aan den verdienstelijken Dr. PLOEM, die mij beloofde te zullen zorgen dat het naar eene wetenschappelijke inrichting in Europa, Natura Artis Magistra te Amsterdam, zou worden gezonden.

Zeer zeker zou de schrijver in de *Revue Britannique*, die, afgaande op den vorm en het uiterlijk voorkomen van den orang-oetan, dezen beschreef als een dom redeloos dier, wanneer hij mijne twee langarm-
apen had gezien en bestudeerd, deze intellectueel veel hooger gesteld hebben. En toch, welk een onderscheid! 't Is waar, boven den orang-oetan trekken de wou-wous en siamangs de aandacht door hunne vlugge, sierlijke bewegingen. Hebben zij eenmaal hunne schuwheid overwonnen,

¹ Die ongevoelige en onbarmhartige inlanders! Wat betreft schreien: wanneer JACOB verdriet had, heb ik hem meermalen in een zenuwachtig snikken zien uitbarsten, dat behalve dat er geen tranen werden gestort geheel overeenkwam met 't weenen bij menschen, en soms van een half uur tot een uur aanhield.

dan zijn zij vriendelijk en lief en weten zij hun kopje zoo aardig op iemands schouders te leggen, en hunne lange armen om diens hals te slaan, dat men er onwillekeurig door getroffen wordt. Bovendien geven ook zij bewijzen van overleg. De wou-wou, die 's nachts, en een gedeelte van den dag, aan eene paardenruif is gebonden, weet, hoe zij het lange touw ook om de spijlen heeft vastgewoeld, dit toch spoedig weder vrij te maken, door in de tegenovergestelde richting terug te gaan. De siamang, die zijn lichaam en ledematen zoo met het touw, waaraan hij vastzit, weet te omstrengelen, dat de gebroeders DAVENPORT het hem niet zouden verbeteren, en die daarna om medelijden op te wekken, uitbarst in een wanhopig gegil en geschreeuw, weet zich even behendig weder te ontwarren, wanneer hij bemerkt, dat men hem niet te hulp wil komen. Afgescheiden van dien, zien ook zij met begeerige blikken naar de kast, waarin eetwaren bewaard worden, terwijl zij op den grond nooit anders, en dat vrijwillig, dan op hunne achterste ledematen loopen: de wou-wou volkomen rechtop, de siamang eenigzins gebukt. Eindeijk hebben zij eene zeer ontwikkelde stem en heeft het er veel van dat zij in de morgenuren een geregeld gesprek voeren. Daartegenover staat echter, dat nooit een van hen beiden op het denkbeeld is gekomen het halsbandje, waaraan het touw, waarmede zij vastzitten, is vastgeknoopt, te ontgespen of wel het touw los te maken. Altijd wordt het vaatwerk of blik waarin zij voedsel krijgen, weggeworpen na te zijn geledigd ¹. Zoo ook handelen zij met het overschot van hun eten. Bij hen veel minder sporen van die blijkbaar op overleg en redeneering gegronde handelingen, welke den orang-oetan zooveel overeenkomst met den mensch geven, dat een mijner vrienden, die mijn exemplaar voor 't eerst in zijn doen en laten zag, zich niet kon onthouden uit te roepen: "ik word er akelig van." —

¹ Zag JACOB een kopje of glas op den grond staan, hij maakte een omweg om breken te vermijden.

Eens was hij op het dak der bijgebouwen geklommen. Hij had weinig lust om naar beneden te komen; zelfs vruchten konden hem niet verlokken. Ik liet toen beproeven of het zou gelukken met een glas wijn. Hij nam dit uit de hand van mijn bediende, maar klom onmiddellijk weer naar boven, waar hij het glas met smaak ledigde. Wierp hij het toen weg? Neen hij klom naar beneden, totdat hij eene bamboe-paggar (heining) kon bereiken, en stak het glas daar, zoo dat het onmogelijk vallen kon, tusschen twee bamboes vast; commentaren zijn onnoodig.

Toch — reeds vroeger wees ik er op — was er bij mijn orang-oetans nooit sprake van eenige dressuur.

Wat zij deden, moet worden beschouwd, als een uitvloeisel van eigen opmerkingen en denken. Weinig was dit niet. Resumeerende vindt men: het aanwenden van een hefboom; het vervangen van hamer en drijver door andere daarmede overeenkomende werktuigen; het op sprekende wijze te kennen geven van het verlangen om vrij te zijn, door het aanbieden van voorwerpen overeenkomende met die welke werden gebruikt tot het openen der kooi; het openen eener deur door het omdraaien der kruk of het optrekken van den grendel; het zoeken en halen der sleutels, noodig tot het openen eener kast, tevens met het op figuurlijke wijze te kennen gegeven verlangen om dat te willen doen; het zoeken en aanwenden van een werktuig tot het openen eener kokosnoot; het halen van een hakmes ten behoeve van een bediende, die een kokosnoot zal openen; het pogen om ketappan-noten te openen door middel van twee steenen, en het inroepen van hulp van kinderen toen dit mislukte; het brengen eener eetschaal of blik om te kennen te geven dat spijsen of vruchten worden gevraagd, en dit zelfs zoover gedreven dat de rol van bedelaar naar eisch vervuld wordt; het bij de hand nemen van een bediende om dezen naar eene warong te brengen waar men hem eens vruchten had gegeven ¹; het gebruik maken van een wapen, zoodra kan ondersteld worden, dat eene lichamelijke aanraking met groot levensgevaar gepaard gaat of hevige pijn zal veroorzaken; het met zeer groote behoedzaamheid behandelen van glaswerk of andere breekbare waar; de zorg van behoorlijke dekking gedurende den nacht ²; het ter hulp snellen van een geheel vreemd kind dat in gevaar verkeert; het doelmatig aanwenden eener mondspoeling in 't laatst zijner ziekte; het vervangen der stem door het gebruik van een geraas makend voorwerp, of door een zeer hoorbaar geblaas; de vrees voor straf wanneer zonder toestemming 't een of ander was weggenomen, enz.

Getuigt dat alles niet van een vrij hoog ontwikkeld denkvermogen,

¹ "Warongs": winkels.

² Eens was de spreij, die 's nachts tot deksel diende, gescheurd. Eene bediende werkte met eene naaimachine; JACOB bracht de spreij bij haar, legde zijn hoofd op zijne gevouwen handen op het werktafeltje en volgde aandachtig hare bewegingen, toen zij zich bezig hield met de noodige reparatie.

van veel aanleg, en van een beredeneerd nagaan van oorzaken en gevolgen? Wat beteekent het ontbreken der spraak, als bewijs dat men met niets meer dan met een redeloos wezen te doen heeft, wanneer die spraak vervangen wordt door gebaren en figuurlijke handelingen, geregeld naar de behoeften van het oogenblik, niet anders dan dit door een stom mensch, dat niet leerde schrijven, zou gedaan worden.

De inlanders noemen het schepsel, waarvan hierboven een paar exemplaren werden besproken, "orang-oetan" (boschmensch) en kennen het derhalve menschelijke eigenschappen toe. Sommigen spreken van orang dahoeloe (mensch uit den voortijd), al hoorden zij nooit met een enkel woord gewagen van DARWIN of van zijn stelsel. Anderen zeggen dat het een afstammeling is van menschen, die in de bosschen verdwaalden, en die langzamerhand lichamelijk en geestelijk teruggingen.

Voor het eene pleit evenveel als voor het andere. Wie zegt ons, dat in voorhistorische tijden door de oorspronkelijke stammen op Borneo's Westkust niet meermalen minder ontwikkelde, de spraak missende individuen aan hun lot zijn overgelaten, en dat deze niet langzamerhand zijn afgedaald tot den rang, die thans in de schepping door den orang-oetan wordt ingenomen?

Toen ik, eenige uren nadat JACOB gestorven was, met eene bediende de kamer binnentrad, vond ik eene weenende oude vrouw. Op mijne vraag: "Kenapa nené nangis, JACOB namanja binatang sadja?" ¹ Kreeg ik ten antwoord: "boekan binatang toewan."²

Had die vrouw gelijk? Neemt de orang-oetan door zijne verstandelijke ontwikkeling onder de bezielde wezens niet zoo'n voornaam plaats in, dat hij niet alleen nadert tot de menschheid, maar zoo als SCHOPENHAUER zegt, haar grens bereikt heeft?

Toen weinige dagen geleden over mijn orang-oetan gesproken werd, hoorde ik iemand zeggen: "ik heb er ook een, maar dat is de verpersoonlijkte domheid."

Op mijne vraag, hoe of dat "domme beest" behandeld werd, vernam ik, dat het, uit vrees voor kwaad doen, voortdurend aan een ketting lag. Hoe kon de eigenaar bij zulk een behandeling bewijzen van intelligentie verwachten?

Elders zag men een viertal jaren geleden — misschien nog wel —

¹ Waarom schreit gij, moedertje, 't was immers maar een beest.

² 't Was geen beest, mijnheer!

een olifant voortdurend gekluisterd aan een paal, in een kring rondloopen; waterherten van *Borneo* opgesloten in een modderpoel; een paar jonge orang-oetans in eene kleine kooi, verkwijnende bij gebrek aan lucht en beweging, en geen ander bewijs van intelligentie aan den dag kunnende leggen, dan het door de tralies hunner kooi uitsteken hunner handen.

Zoo wordt der jeugd geleerd, dat wezens, die hun aanzijn danken aan den schepper, die ook den mensch het leven gaf, aanspraak hebben op goede verpleging en medelijden! Toch is medegevoel, ook daar waar sprake is van dieren in den tegenwoordigen tijd, nu de voorschriften der godsdienst bij zoo velen hunne waarde beginnen te verliezen, ook in 't belang der menschheid nog meer noodig dan vroeger. Hij die geen gewetensbezwaar gevoelt, wanneer hij minder ontwikkelde wezens mishandelt of slecht verzorgt, zal er weldra ook geen bezwaar meer in zien tegenover het hooger ontwikkelde wezen, dat hij alleen boven het eerste stelt omdat het intellectueel wat meer begaafd is, op gelijke wijze te werk te gaan.

Och! dat de menschen eens begrepen, welke les ligt opgesloten in de boeken van ZOROASTER, daar waar hij zegt dat het Opperwezen hem eenmaal vergande een blik te slaan in 't verblijf der verdoemden, waar hij te midden der helsche vlammen onder vorsten en koningen er een zag, die een zijner voeten miste, terwijl hij op zijn verzoek om opheldering ten antwoord kreeg: "Hij, die daar ligt, deed gedurende zijn leven maar één goede daad! Eens zag hij een kameel, zóó vastgebonden, dat hij zijn etensbak niet bereiken kon; hij schopte dezen nader, zoodat het beest kon eten. De voet bevindt zich in den hemel, het overige van het lichaam is hier!"

Ieder dier, dat men vertrouwen weet in te boezemen en goed behandelt, geeft stof tot opmerkingen, die tot de meening leiden, dat wij niet alleen ijdel, maar ook zeer egoistisch zijn, wanneer wij aannemen, zooveel hooger te staan, dat wij het recht hebben het niet als een bezielde wezen, maar als een voorwerp, soms nog erger te behandelen.

¹ Principes philosophiques par le colonel DE WEISS. Digression sur les animaux, page 113.